

BOFIT Online

2001 • No. 16

Merja Tekoniemi

Venäjän maatalouden kehitys
ja uudistaminen 1990-luvulla

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160
00101 Helsinki
Puh: (09) 183 2268
Faksi: (09) 183 2294
bofit@bof.fi
www.bof.fi/bofit

ISSN 1456-811X (online)
12.12.2001

Helsinki 2001

Sisällys

Tiivistelmä	4
1 Maatalous tuotantosektorina	5
1.1 Tuottajarakenne	5
1.2 Tuotantorakenne	6
2 Maataloustuotannon kehitys	7
2.1 Maatalouden investoinnit	9
2.2 Ulkomaankauppa	10
2.3 Vertikaalinen yhteistyö maataloudessa	10
3 Maatalouden erityiskysymyksiä	11
3.1 Maanomistus	11
3.2 Tukipolitiikka	12
3.3 Hintapolitiikka	14
4 Maatalouden kehittämissuunnitelmat	14
5 Yhteenveto ja johtopäätökset	15
Lähdeluettelo	17
Viitteet	18

Merja Tekoniemi

Venäjän maatalouden kehitys ja uudistaminen 1990-luvulla

Tiivistelmä

Venäjän maatalous on yksi maan talousuudistuksen heikoimmin edistyneitä osa-alueita. Vaikka maatalousreformia on hahmoteltu koko 1990-luvun ajan, ei lukuisten kehittämissuunnitelmien avulla ole onnistuttu toteuttamaan laajamittaisia ja syvälle pureutuvia uudistuksia. Maataloussektorin osuus kaikista pääomainvestoinneista Venäjällä on romahtanut, mikä on johtanut maatalojen ja niiden konekannan rapistumiseen. Neuvostoliiton aikaan verrattuna näkyvimmat muutokset ovat maataloustuotannon voimakas supistuminen, yksityispalstojen merkityksen lisääntyminen ja lihantuotannon väheneminen. Uusia yksityistiloja ei laajassa mittakaavassa ole perustettu mm. lainsäädännöllisten ongelmien ja valtion jäsentymättömän maatalouspolitiikan vuoksi. Tuen myöntäminen elinkelvottomille tiloille, lainojen lykkääminen ja anteeksianto ovat epäsuorasti kannustaneet pidättäytymään perustamasta yksityisiä tiloja. Holtittomasta tukipolitiikasta huolimatta tappiollisten tilojen lukumäärä kasvoi lähes koko 1990-luvun ajan. Tukipolitiikan uudistamisen lisäksi olisi nyt panostettava koko jakeluketjun kehittämiseen tuottajalta loppukäyttäjälle. Orastava vertikaalisen yhteistyön kehittyminen voisi laajetessaan tuoda maatalouteen tarvittavia investointeja ja luoda niihin jatkuvuutta.

Asiasanat: Venäjä, maatalous

Venäjän maatalouden kehitys ja uudistaminen 1990-luvulla

Venäjän maatalous on selkeästi yksi maan talousuudistuksen heikoimmin edistyneitä osalualueita. Vaikka maatalousreformia on hahmoteltu koko 1990-luvun ajan, ei lukuisten kehittämissuunnitelmien avulla ole onnistuttu toteuttamaan laajamittaisia ja syvälle pureutuvia uudistuksia. Yksittäisiä menestystarinoita tosin löytyy maataloudenkin alalta. Neuvostoliiton aikaan verrattuna näkyvimmit muutokset ovat maataloustuotannon voimakas supistuminen, yksityisipalstojen merkityksen lisääntyminen ja lihantuotannon väheneminen. Uusia yksityistiloja ei laajassa mittakaavassa ole perustettu mm. lainsäädännöllisten ongelmien vuoksi.

1 Maatalous tuotantosektorina

1.1 Tuottajarakenne

Venäjän maataloussektorilla on hyvin erilaisia tuottajia. Kooltaan suurin tuottajasektori koostuu pääosin entisistä kolhooseista ja sovhooseista. Näiden *suurtilojen*¹ keskikoko on 5500 hehtaaria ja työntekijöitä on keskimäärin hieman alle 200. Vuoden 1999 lopulla suurtiloja oli noin 27 000. Valtaosa niistä on yksityisomistuksessa (kts. taulukko 1.), mutta yksityinen omistus ei merkitse samaa kuin länsimaissa yleisesti ymmärretään. Käytännössä suurtilojen käytössä oleva maa on jaettu entisten kollektiivitilojen työntekijöiden kesken, jotka vuokraavat maan suurtiloille. Varsinaista yksityisviljelyä pyrittiin talousuudistuksen alkuvaiheessa tukemaan, mutta epäselvät maanomistuskysymykset, pääoman puute ja maataloustuotteiden alhaiset hinnat ovat vaikeuttaneet *yksityisviljelijöiden* (fermerit)² toimintaa eikä niiden tuotannon osuus koko maataloustuotannosta ole kovin suuri. Toisaalta on myös mahdollista, etteivät yksityistilojen viljelijät enää ole rekisteröityneet virallisiksi elinkeinonharjoittajiksi esim. verovelvollisuutta välttääkseen. Vuoden 2000 alussa yksityistiloja oli 261 000 ja niiden keskikoko oli 55 hehtaaria. *Yksityisipalstoilla*³ viljely on ollut tavallista jo Neuvostoliiton aikana, mutta se yleistyi 1990-luvun alussa, kun kaikille tuli mahdollisuus hankkia viljelysmaata omaan käyttöönsä. Vuoden 2000 alussa Venäjällä oli noin 16 miljoonaa omaa maapalstaa, joiden virallisten tilastojen mukainen keskikoko on vain 0.4 hehtaaria. Erityisesti talousuudistuksen vaikeimpina vuosina perheiden maapalstat ovat olleet tärkeä toimeentulon edellytys.

Vuodesta 1990 vuoteen 1999 yksityisipalstojen osuus Venäjän maataloustuotannosta kasvoi 26 %:sta 57 %:iin samalla, kun suurtilojen osuus supistui vastaavasti. Yksityisviljelijöiden tuotanto-osuus on 1990-luvulla ollut muutaman prosentin luokkaa. Yksityisipalstojen merkitystä kuvaa myös se, että niiden tuottavuus suurtiloihin verrattuna on huomattavasti korkeampaa. Vuonna 1999 ne tuottivat yli puolet Venäjän maataloustuotannosta viljelyalalla, jonka osuus oli noin 5.5 % koko viljelyalasta.⁴ Toisaalta maapalstat ovat usein riippuvaisia suurtiloista, joiden ”kylkiäisinä” ne toimivat.⁵ (Taulukko 2.)

Taulukko 1. Venäjän suurtilojen omistusrakenne

	Valtion omistus*	Kunnan omistus	Yksityisomistus	Yhteisomistus Venäläisten kesken	Yhteisomistus Mukana ulkomaista pääomaa	Yhteensä kpl / %
Lukumäärä						
1996	2771	145	23267	686	5	26874
1997	2638	194	23485	669	11	26997
1998	2550	241	23778	704	14	27287
1999	2426	384	23794	639	16	27259
%						
1996	10.3	0.5	86.6	2.6	0.0	100.0
1997	9.8	0.7	87.0	2.5	0.0	100.0
1998	9.3	0.9	87.1	2.6	0.1	100.0
1999	8.9	1.4	87.3	2.3	0.1	100.0

* federaation tai alueiden omistuksessa

Lähde: Goskomstat (b)(2000), 82

Taulukko 2. Venäjän maataloustuotanto jaoteltuna eri tuottajasektoreiden kesken 1990–1999

	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Suurtilat	74	50	49	47	39	40
Yksityispalstat	26	48	49	51	59	57
Yksityisviljelijät	0	2	2	2	2	3
Koko tuottajasektori	100	100	100	100	100	100

Lähde: Goskomstat (b)(2000), 33

1.2 Tuotantorakenne

Maatalouden tuotantoyksiköiden kesken on muotoutunut työnjako, jonka mukaisesti suurtilojen vastuulla on viljan- ja rehuntuotanto, kun taas yksityispalstoilla viljellään perunaa, vihanneksia, hedelmiä ja marjoja.⁶ Yksityispalstojen osuus myös mm. lihan ja maidon tuotannosta on kasvanut koko 1990-luvun ajan. Vuonna 1999 omilla maapalstoilla tuotettiin maitoa lähes 50 % ja lihaa lähes 60 % koko Venäjän vastaavasta tuotannosta.

Vuonna 1999 maanviljely kattoi 53 % ja karjatalous 47 % koko maataloustuotannosta, kun vuonna 1990 vastaavat osuudet olivat 37 % ja 63 %. Vuoden 1999 tietojen mukaan viljellystä maa-alasta käytettiin 53 % viljan ja kolmannes rehuviljan tuotantoon. Tekniset viljalajit kuten auringonkukka, sokerijuurikas ja soija kattoivat yhteensä 8,5 % viljellystä maa-alasta. Perunan osuus oli alle 4 % ja vihannesten vajaa prosentti (Taulukko 3.).⁷ Viljan tuotannon osalta suurin muutos on 1990-luvulla ollut rehuviljan suhteellisen osuuden laskeminen, mikä on yhteydessä lihantuotannon supistumiseen. Lihan tuotanto on vuosina 1991-1998 laskenut 50 %, maidon 36 % ja kananmunien 30 %.

Taulukko 3. Viljelyalan käyttö Venäjällä (%)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Koko viljelyala	100	100	100	100	100	100
Vehnä	20.5	23.3	25.8	27.0	28.5	26.1
Ruis	6.8	3.1	4.1	4.1	4.1	3.8
Ohra	11.7	14.4	11.9	13.0	12.3	11.2
Kaura	7.7	7.7	6.9	6.7	5.7	6.0
Auringonkukka	2.3	4.0	3.9	3.7	4.5	6.3
Sokerijuurikas	1.2	1.1	1.1	1.0	0.9	1.0
Soija	0.6	0.5	0.5	0.4	0.5	0.5
Peruna	2.7	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7
Vihannekset	0.5	0.8	0.7	0.8	0.8	0.9
Rehuvilja	37.9	36.2	36.1	34.4	33.7	34.0
Muut	8.1	5.6	5.6	5.4	5.4	6.5

Lähde: Goskomstat (b)(2000), BOFIT

2 Maataloustuotannon kehitys

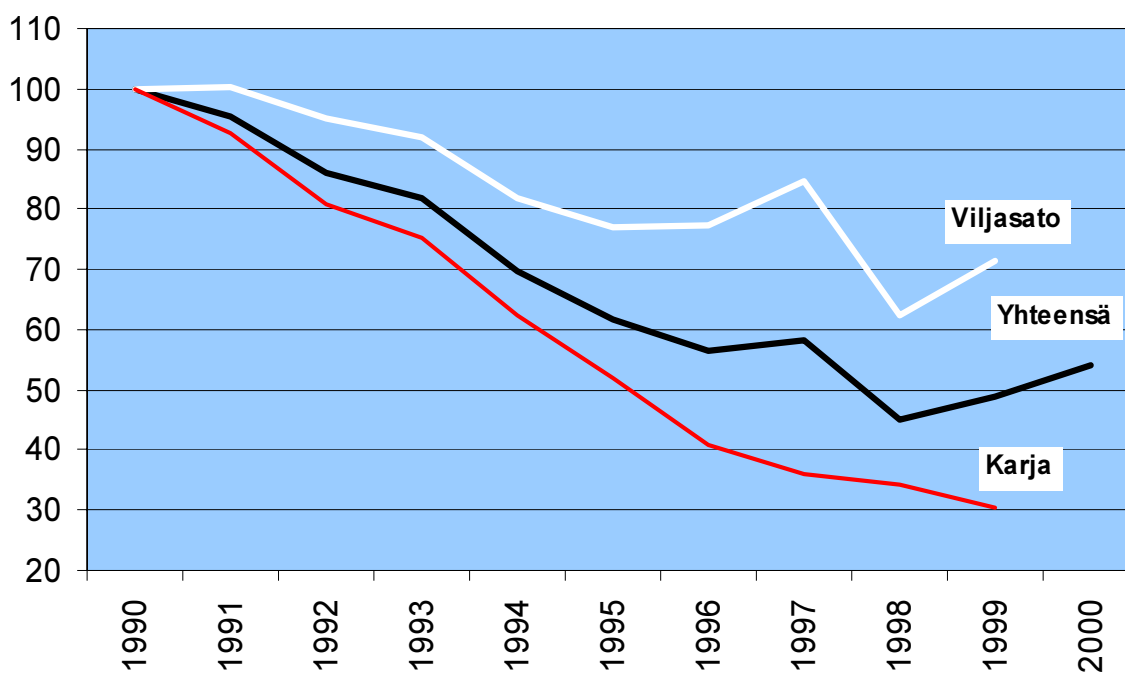
Maataloustuotannon määrä supistui 1990-luvulla lähes puoleen vuoden 1990 tasosta⁸ (kuvio 1.). Supistumisen taustalla on monia tekijöitä. Yksi tärkeimmistä 1990-luvulla tapahtuneista muutoksista on *viljely(kylvö)alan voimakas väheneminen*. Vuodesta 1990 vuoteen 1999 maatalouskäytössä olevan maa-alan määrä supistui vajaat 8 %, mutta viljelyala supistui neljänneksen. Etenkin viljan (pl. vehnä) ja rehun viljelyala on supistunut merkittävästi. Poikkeuksiakin kuitenkin on - auringonkukan viljelyala on kaksinkertaistunut ja perunan kasvanut hieman – mutta niiden merkitys koko viljelyalaa tarkasteltaessa ei ole kovin suuri. Vaikka *tuottavuus* on toisaalta alkanut vuodesta 1999 alkaen nousta, ollaan vieläkin lähes kaikkien tärkeiden viljelykasvien osalta huomattavasti alhaisemmalla tuotantotasolla kuin 1990-luvun alussa. Esimerkiksi vehnän tuotanto tonneissa oli vuonna 2000 lähes 40 % pienempi kuin vuonna 1992 – kuitenkin vehnän viljelyala hehtaareissa ei poikkeuksena yleisestä trendistä ole merkittävästi muuttunut 1990-luvun alusta. (Taulukot 3 ja 4.)

Taulukko 4. Joidenkin viljelykasvien viljelyala (1000ha)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	% 1999 vs.1990
Viljelyala, <i>josta</i>	117705	102540	99626	96554	91660	88329	75,0
vehnä	24244	23909	25707	26056	26101	23022	95,0
ruis	7989	3233	4133	3989	3761	3386	42,4
ohra	13723	14710	11792	12517	11283	9855	71,8
kaura	9100	7928	6904	6438	5229	5336	58,6
aurionkukka	2739	4127	3874	3588	4168	5585	203,9
peruna	3124	3409	3404	3352	3265	3256	104,2
rehuvilja	44560	37056	35931	33251	30860	30022	67,4
muut	12226	8168	7881	7363	6993	7867	64,3

Lähde: Goskomstat (b)(2000), 53, BOFIT

Kuvio 1. Venäjän maataloustuotannon kehitys 1990 – 2000 (1990=100)

Lähde: Goskomstat, OECD

Taulukko 5. Joidenkin viljelykasvien sato (1992=100)

	1986-90	1992	1997	1998	1999	2000
Vilja,*	98	100	83	45	51	61
<i>josta</i>						
vehnä	94	100	96	58	67	74
sokerijuurikas	130	100	55	42	60	55
aurionkukka	100	100	90	97	135	123
peruna	94	100	97	82	81	85
vihannekset	112	100	111	105	123	121

* käsittelyn jälkeisen painon mukaan

Lähde: Goskomstat (b)(2000), 58, BOFIT

Maataloustuotannon supistumiseen on vaikuttanut myös monia muita tekijöitä. Heikon talouskehityksen myötä maataloussektorin *investoinnit* ovat radikaalisti *vähentyneet* (kts. kpl 1.3.). Maataloustuotteiden *hintakehitys* on pitkään ollut muusta hintakehityksestä *poikkeavaa* (kts. kpl 2.3.), mikä on osaltaan vähentänyt maataloussektorin tuottoja ja investointeja. Maataloudessa *palkat ovat keskimääräistä alhaisempia*, *työttömyys yleisempää ja kuolleisuus korkeampi*. Tuotannon määrä on maataloudessa aina riippuvainen myös *sääolosuhteista*, joihin ei voida vaikuttaa. Vuoden 1998 erittäin alhainen sato johtui sekä yleisestä kuivuudesta että toisaalta tulvista joillakin alueilla.

Maantieteellisesti Venäjän maataloustuotannon painopiste on siirtynyt enemmän itään. Keskisellä Volgan-Uralin alueella viljan tuotanto on lisääntynyt samalla, kun Pohjois-Kaukasiassa ja Keskisellä alueella viljan tuotanto on supistunut. Lihan tuotannossa Uralin ja Volga-Vjatkan osuudet ovat kasvaneet Moskovan ja Leningradin alueen lisäksi. Myös

vihannesten tuotannossa Uralin alueen merkitys on kasvanut Pohjois-Kaukasian kustannuksella. Venäjän maataloustuotannon kehityksessä yhtenä erikoisena piirteenä on myös kaupunkialueiden merkityksen kasvaminen maataloustuottajina. Kysymys on alueista, jotka sijaitsevat 10-60 km säteellä suurista kaupungeista ja palvelevat niiden tarpeita. Useimmiten kyseessä on muu kuin viljan tuotanto. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Venäjän alueiden osuus joidenkin maataloustuotteiden tuotannosta (%)

Alueet	Vilja		Peruna		Vihannekset		Liha		Maito	
	1986-90	1997-99	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999
Venäjä yht.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
- Pohjoinen	0	0	2	5	1	3	3	2	3	3
- Koillinen ja Kaliningrad	1	1	4	5	4	5	4	3	5	4
- Keskinen	10	8	23	20	18	20	14	13	17	16
- Volga-Vjatka	5	5	10	10	5	8	6	8	7	9
- Keskinen mustan mullan alue	12	11	8	8	8	7	10	9	9	8
- Volga	17	19	9	9	14	12	14	15	13	14
- Pohjois-Kaukasia	22	20	6	6	24	12	16	13	11	10
- Ural	14	17	15	15	10	15	13	17	14	16
- Länsi-Siperia	13	13	13	11	9	9	11	12	13	13
- Itä-Siperia	6	5	6	8	4	5	6	7	5	6
- Kaukoitää	1	1	4	5	4	4	4	2	3	2

Lähde: Ioffe& Nefedova (2001), 410

2.1 Maatalouden investoinnit

Maataloussektorin osuus kaikista pääomainvestoinneista⁹ Venäjällä romahti vuoden 1991 18 prosentista 11 prosenttiin vuonna 1992. Osuus vuoteen 1999 saakka supistuneista Venäjän pääomainvestoinneista on tämänkin jälkeen jatkanut laskuaan. Vuosina 1999- 2000 osuus oli noin kolme prosenttia. Samana vuonna maatalouden pääomainvestoinnit olivat 28 mrd. ruplaa (0.4 % BKT:sta). Investointien vähäisyys on johtanut maatilojen ja niiden konekannan rapistumiseen, mikä puolestaan on osaltaan edesauttanut maataloustuotannon alamäkeä.

Pääomainvestoinnit rahoitetaan enimmäkseen yritysten ja organisaatioiden omilla varoilla. Pankkilainojen merkitys Venäjän yritysten rahoituslähteenä ei toistaiseksi ole suuri. Vuonna 1998 alue- ja paikallisbudjetit rahoittivat maatalouden pääomainvestointeja 12 % osuudella ja federaatiobudjetin osuus oli reilut 4 %.

Omien varojen vähäisyyttä kuvaa myös tappiollisten maatilojen voimakas lisääntyminen 1990-luvulla. Vuoden 1998 alussa tappiollisia tiloja oli jopa 82 % kaikista maataloista, kun vuonna 1991 niitä oli 5 %. Vuonna 1999 osuus laski 53 %:iin, mikä on seurausta pikemminkin kotimaisen kilpailukyvyn noususta ruplan heikentymisen vuoksi kuin tilojen saneerauksesta. Maatalouden tappiollisuuteen on vaikuttanut etenkin maatalouden materiaalikustannusten nopeampi hintakehitys verrattuna maataloustuotteiden hintakehitykseen. Maataloustuotteiden hinta ei kaikkien tuotteiden osalta kata edes tuotantokustannuksia (kts. kpl 2.3. hintapolitiikka).

Osaltaan – muttei olennaisesti - tilannetta on helpottanut maataloustuottajien suuntautuminen maatalouden oheistuotantoon ja -palveluihin kuten tuotannon jalostamiseen ja esim. koneiden remontointiin.

Investointien vähäisyys maataloudessa näkyy myös sen käyttämien tuotantopanosten tuotannon vähenemisenä. Lannoitteiden ja kasvinsuojeluaineiden tuotanto laski vuodesta 1990 vuoteen 1999 lähes 30 % ja lannoitettu viljelyala laski samana ajanjaksona 66 %:sta 24 %:iin. Traktoreita tuotettiin vuonna 1990 yli 200000 kappaletta vuosittain, mutta tuotantomäärä laski reiluun 15 000:een vuosikymmenen loppuun mennessä. Vuonna 1999 niitä oli yli 40 % vähemmän kuin vuoden 1990 lopulla. Erilaisten puimureiden tuotanto laski myöskin jyrkästi (yli 85 000:sta vuonna 1990 reiluun 2500:aan vuonna 1999) ja niiden määrä puolittui vuosikymmenen aikana. Maataloudessa tarvittavia kuorma-autoja tuotettiin vuonna 1999 vain 1200, kun niitä vielä vuonna 1990 tuotettiin yli 29 000. Kaikki edellä mainitut luvut kertovat todella radikaalista tuotantopanosten supistumisesta maataloudessa. Toisaalta kehitys on toki tervettä siltä osin kuin Neuvostoliiton aikana esiintyi tuhlailevaa käyttöä.

2.2 Ulkomaankauppa

Venäjä on maataloustuotteiden nettotuojana. Maataloustuotannon puolittuminen 1990-luvulla merkitsi *tuonnin* kasvua samalla, kun elintarvikkeiden henkeä kohden laskettu kulutus väheni selvästi. Venäjälle tuodaan paljon lihaa ja lihatuotteita sekä maitoa ja maitotaloustuotteita¹⁰. Venäjä on myös huomattava sokerin tuojana. Maataloustuotteiden tuonnin osuus koko Venäjän tuonnista oli vuosina 1994 – 1999 25 – 28 % ja *viennin* osuus koko viennistä noin 3-4 %.

Vuonna 1994 protektionistisen maatalouspolitiikan noudattaminen ulkomaankaupassa oli voimakkaimmillaan. Vaikka maataloustuotteiden *tuontia* rajoitettiin kaikkien hyödykeryhmien osalta, niiden osuus koko tuonnista säilyi vakaana. Säädely *vienti* vapautettiin täydellisesti vuonna 1996, mutta vientirajoituksia otettiin uudelleen käyttöön vuoden 1998 finanssikriisin jälkeen. Vuonna 2000 protektionismin muodot muuttuivat yhä moninaisimmiksi, kun käyttöön otettiin uusia muita kuin tariffipohjaisia säätelykeinoja (mm. erikois- ja vuodenaikatullit, tekniset tuonnin esteet, sokerin tuontikiintiöiden huutokauppaaminen). Venäjän maatalouden vuoteen 2010 ulottuvan kehittämissuunnitelman mukaan maan WTO-jäsenyyden toteuttaminen ei saisi tapahtua maatalouden kustannuksella, mikä tarkoittanee useita vaikeita tullipolitiikkaan liittyviä neuvottelukysymyksiä maatalouden alalla.

2.3 Vertikaalinen yhteistyö maataloudessa¹¹

Maataloudessa vertikaalisella yhteistyöllä tarkoitetaan maatalouden (taloudellisia) linkkejä elintarviketuotantoketjuun -esim. valtion hankintaorganisaatioihin, tukku- ja vähittäisportaaseen, osuuskuntiin jne.¹² Vertikaalisen yhteistyön yhtenä mittarina on maatalouden yhteyksien verkko oman tilan ulkopuolella - siis karkeasti määriteltynä tilan ulkopuolelle myydyt tuotannon osuus koko tuotannosta. Yleisesti ottaen tämä ns. kaupallistumisaste¹³ on venäläisissä maatiloissa alhainen. Vain harvoilla Venäjän alueilla, kuten Moskovassa, Leningradin alueella ja mustan mullan vyöhykkeellä se ylittää 50 %. Useimmiten huomattava osa maatalouden tuotannosta jaetaan tilan omistajien kesken, mikä osaltaan johtuu jakeluportaan ja kuljetusten kehittymättömyydestä. Kaupallistumisasteen alhaisuuteen vaikuttavat lisäksi mm. barterin yleisyys maataloudessa ja laitton myynti verojen kiertämiseksi.

Neuvosto-Venäjällä koko maatalouskompleksi (APK – agropromyshlennij kompleks) oli hierarkisesti rakennettu. Kolhoosit ja sovhoosit välittivät tuotantonsa määrätyille jatkojalostajille, mikä ei kannustanut tiloja kiinnittämään huomiota tuotteiden laatuun. Maatilat saivat 1970-luvulta alkaen myydä tuotantokiintiöt ylittävän tuotannon itsenäisesti. 1990-luvulla Venäjän maatalouskompleksiin alettiin perustaa uusia holding-yhtiöitä, joissa tosin Venäjän valtio on usein pääomistajana. Viime vuosina valtion rooli maataloustuotannon ostajana on kuitenkin vähentynyt, minkä olisi periaatteessa pitänyt lisätä maatilojen vapautta valita tuotantonsa jakelukanavat. Käytännössä kehitystä on kuitenkin jarruttanut vallitseva tukipolitiikka, joka on edellyttänyt toimituksia valtion tai alueen varastoihin useinkin alle markkinahintojen.

Eri maatilojen käyttämät jakelukanavat vaihtelevat. Suurtiloilla niitä on kirjavin valikoima – niiden tuotanto kulkee usein sekä erilaisten jakelukanavien että monien välikäsien kautta loppukäyttäjälle, joten tuotteen lopullisesta vähittäishinnasta suhteellisen pieni osa on maatilalle jäävää. Suurtilojen tuotantoa myydään ainakin yksityisille ruoanjalostajille, valtion hankintaorganisaatioille, julkisille catering-yrityksille, vähittäis- ja tukkukaupoille sekä kolhoosimarkkinoille tai vaihdetaan (barter). Omien maapalstojen tuotanto päättyy pääosin osuuskunnille, kolhoosimarkkinoille, rekasta myytäväksi tai suoraan kuluttajalle (ts. itselle tai lähipiirille). Yksityisiltä tiloilta tuotanto toimitetaan vähittäiskauppoihin, julkisiin catering-yrityksiin, osuuskuntiin, kolhoosimarkkinoille ja rekasta myytäväksi.

Vertikaalisen yhteistyön linkkien laajeneminen ja vakiintuminen ovat perustana Venäjän maatalouden nousulle. Vaikka vertikaalinen yhteistyö ei Venäjällä ole toistaiseksi kovin laajamittaista, on jo nyt olemassa hyviä esimerkkejä toimivista vertikaalisista yhteistyöketjuista. Niiden rooli on vahvistunut erityisesti vuoden 1998 finanssikriisin jälkeen kotimaisen tuotannon lisättyä kilpailukykyään. Ulkomaisten investoijien on kriisin jälkeen ollut kannattavampaa siirtyä yhteistyöhön paikallisten tuottajien kanssa kuin tuottaa raaka-aineet lännestä. Samalla ne ovat olleet pakotettuja investoimaan yhteistyötilojen kehittämiseen.

Myös kotimaisia investointeja on alkanut ilmestyä maatalouteen. Erityisenä piirteenä kotimaisten investointien lisääntymisessä on se, että maatalouteen investoivat nyt eri alojen suuret yritykset – etenkin metallurgian ja öljyteollisuuden yritykset, jotka ovat alkaneet nähdä maatalouden tuottavana keskipitkän ja pitkän tähtäyksen investointikohteena, jossa kilpailu on toistaiseksi hyvin rajallista. Oman alan kehitys saatetaan nähdä epävakaisena tai jopa erittäin riskialttiina ja joka tapauksessa kilpailun uskotaan kiristyvän tasolle, jota maataloudessa ei vielä pitkään aikaan saavuteta. Usein maatalouteen halutaan investoida ruohonjuuritasolta alkaen. Pyritään luomaan selkeä vertikaalinen ketju, jossa ei ole aukkoja ja jota pystytään itse hallinnoimaan. Samalla investoijat uskovat saavuttavansa maksimaalisen tuoton sijoituksilleen.¹⁴

3 Maatalouden erityiskysymyksiä

3.1 Maanomistus

Maanomistuskysymystä on entisessä Neuvostoliitossa ja vielä itsenäisen Venäjän ajanakin pidetty jonkinlaisena ikuisuus-kysymyksenä, jonka esille ottaminen on aina merkinnyt hyvin kiihvasta väittelyä. 1990-luvulla kahdessa nykyistä edeltäneessä duumassa kommunistit ja agraaripuolueiden edustajat onnistuivat kaatamaan maallain läpimenon. Huolimatta siitä, ettei

Venäjällä koko 1990-luvun ajan ollut federaatiotason maalakia, useita kymmeniä alueita hyväksyi alueelleen oman maalaisin. Eri alueiden erilaiset käytännöt maanomistuskysymyksissä loivat oivan pohjan väärinkäytöksille ja keinottelulle.

Vuoden 2000 loppupuolella keskustelu maanomistuskysymyksistä Venäjällä vilkastui. Kesäkuussa 2001 Venäjän duuma hyväksyi federaation maalaisin ensimmäisessä käsittelyssä kommunistien ja agraaripuolueiden edustajien kieltäytyttyä äänestämästä. Toisen käsittelyn maalaki läpäisi heinäkuun lopulla ja kolmannen syyskuun lopulla. Uuden maalaisin myötä saatettiin samalla voimaan myös siviililain maan yksityisomistuksen mahdollistama pykälä. Laki on tärkeä, sillä maan yksityisomistus mahdollistaa maan käyttämisen luottojen vakuutena. Laki koskee kuitenkin etupäässä kaupunkimaata ja teollisuustontteja, joita Venäjän maa-alasta on muutama prosentti. Maatalousmaa rajattiin lain ulkopuolelle ja siitä tullaan säättämään erillisellä lailla myöhemmin. Ilmeisesti myös Moskovan ja Pietarin osalta ovat voimassa erityissäädökset. Uuden maalaisin mukaan ulkomaalaisetkin voivat omistaa maata Venäjällä. Toistaiseksi on vielä epäselvää, millaisia oikeuksia laki antaa alueille maa-asioissa. Lain ensimmäisessä käsittelyssä maalakia kritisoitiin nimenomaan siitä, että alueet saavat liian suuren päätäntävällän maa-asioissa.

Maatalousmaata koskevan lain hyväksyminen ja erityisesti maatalousmaan yksityistämisen mahdollistuminen saattaa vielä viedä aikaa. Joidenkin arvioiden mukaan Venäjä ei hyötyisi maatalousmaan yksityistämisestä jo pelkästään sen vuoksi, ettei maaseudun väestö kannata sitä. On totta, että maaseutuväestön ikärakenne ja yleinen pelko siitä, että oligarkit ja ulkomaalaisten ottavat maan haltuun, saattavat suosia mieluummin hitaita ja vähäisiä uudistuksia. Toisaalta maan yksityistämiseen suhtautumiseen vaikuttavat osaltaan myös kokemukset maan yksityisomistuksesta niillä alueilla, joilla se jossain muodossa on ollut sallittua. On selvää, että federaatiotason raamilain ja –valvonnan puuttuessa maa-asioihin liittyvät väärinkäytökset ovat yleisempiä kuin lakipohjan ollessa kunnossa. Kun myöskään yksityistä maatalousyrittäjyyttä ei ole tuettu samoin perustein kuin muuta maataloustuotantoa, on ymmärrettävää, ettei maan yksityisomistuksesta uskota maaseudulla olevan suurta hyötyä.

3.2 Tukipolitiikka

Talou uudistuksen alkuvuosina maataloutta tuettiin käyttämällä paljolti samoja tukimuotoja kuin Neuvostoliiton aikana. Valtion *matalakorkoisten lainojen* ehtona oli, että maataloustuottajat tuottivat valtion reserveihin. Alueellisen tuen ehtona puolestaan oli alueellisten reservien täyttämisen lisäksi se, ettei maataloustuotteita viety toisille alueille. Tällä tavoin markkinatalouden vaatimien jakelukanavien ja alueellisten kauppasuhteiden kehitys estyi. Pehmeät luotot johtivat myös lainojen jälkimarkkinoiden syntymiseen. Halpoja luottoja saaneet maatilat myivät lainansa markkinakorolla eteenpäin.

Vuoden 1994 lopulla valtio lykkäsi vuosina 1992 – 1994 maataloudelle myönnettyjen lainojen maksuaikataulua kymmenellä vuodella eteenpäin. Käytännössä tämä tarkoitti *lainojen anteeksiantoa*. Kyseessä oli summa, joka oli lähes kaksinkertainen vuoden 1995 federaatiobudjetissa maataloudelle osoitettuihin varoihin verrattuna. Vuonna 1995 otettiin käyttöön myös ns. *tavaraluotot*, joilla öljy-yhtiöille annettiin mahdollisuus kuitata verovelkojaan valtiolle toimittamalla maatiloille polttoaineita. Tietyt yritykset toimittivat polttoaineita tietyille alueille, joilla ne saatuaan näin monopoliaseman pystyivät määräämään polttoaineiden hinnan.¹⁵ Maatilat toimittivat tuotteensa valtion ja alueiden varastoihin ja saivat

ikään kuin korotonta lainaa valtiolta. Käytännössä puhtaasti maataloudelle tuesta tullut hyöty oli kuitenkin kyseenalainen. Öljy-yhtiöt voittivat järjestelyssä eniten ja tavaraluottojen käyttö lopetettiin vuonna 1997.

Maataloussektoria rahoittanut Agroprombank oli vuoden 1996 lopulla lähes konkurssitilassa. Tämän seurauksena perustettiin uusi holding-yhtiö SBS-Agro¹⁶ ja päätettiin uudesta maataloussektorin *tukilainarahastosta*. Rahasto muodostettiin budjettivarojen ohella vuoden 1995-96 tavaraluottojen kuoletuksina saaduista varoista. SBS-Agro alkoi muutaman muun pankin ohella jakaa tukilainarahaston varoja alueille. Vuoden 1998 finanssikriisin seurauksena pankin varallisuus hävisi ja se siirrettiin pankkien saneerausviraston ARKOn hallintaan. Vuonna 2000 SBS-Agron jatkajaksi perustettiin uusi Rosselhozbank.

Vuonna 1997 Venäjän federaation alueille maatalouteen myöntämät lainat muutettiin arvopapereiksi. Lähes kaikki Venäjän alueet laskivat liikkeelle ns. maatalousobligaatioita, joita sekä venäläiset että ulkomaiset investointipankit hankkivat itselleen. Alueet eivät kuitenkaan pystyneet suoriutumaan velvoitteistaan. Vuoden 1998 lopulla Venäjän hallitus päätti jälleen maataloussektorin lainojen lykkäämisestä ja mahdollisuudesta kuolettaa niitä elintarvikkeilla.

Talou uudistuksen aikaisen valtion maataloussektorille suuntaaman tuen määrästä on vaikea saada kokonaiskuvaa. Tukea myönnetään eri tahojen kautta ja usein epäsuorasti. 1990-luvun aikana tuen määrä on kuitenkin supistunut. Tästä huolimatta osansa tuesta ovat edelleen saaneet myös täysin konkurssikypsät ja elinkelvottomat tilat. Vielä vuonna 1999 valtion lainarahastosta myönnettiin maataloudelle lainoja korolla, joka vastasi vain neljäsosaa keskuspankkikorosta eikä maksamattomien lainojen osalta toteutettu normaaleja sanktioita. Useiden tilojen toiminnan jatkumisen on valtiontukiaisten ja lainojen lykkäyksen (anteeksiannon) lisäksi mahdollistanut nimenomaan konkurssilain heikko täytäntöönpano ja tilojen työntekijöiden kasvavat palkkarästit. Tästä huolimatta edelleen lähes puolet maataloista on tappiollisia.

Vuonna 1995 konsolidoidussa budjetissa maataloudelle ja kalastukselle myönnettyt varat vastasivat 1,4 %:a BKT:stä. Vuonna 2000 varoja jaettiin eri budjettien kautta 0,8 % BKT:stä vastaavalla summalla. Aluebudjettien osuus maataloustuen jakajana on samalla jonkin verran lisääntynyt. Vuonna 1995 70 % konsolidoidun budjetin maataloustuesta jaettiin aluebudjettien kautta. Vuonna 2000 osuus oli 75 %. Federaatiobudjetin kautta jaettava maataloustuki kattaa etupäässä tukiluottoja ja subventoituja maatalouden tarvitsemia hyödykkeitä (mm. lannoitteet ja kemikaalit). Vuoden 2002 federaation budjettiehdotuksessa maataloudelle budjetoidaan 0.2 % BKT-osuutta vastaava summa, kun vuodelle 2001 oli budjetoitu 0.3 % BKT-osuutta vastaava tuki. OECD:n mukaan Venäjän maatalouden tuottajatuki (Production Support Estimate, PSE¹⁷) on OECD:n keskiarvoon (34 %) verrattuna erittäin alhainen – 3 %.

Maataloussektorin velka federaatiobudjetille ja budjetin ulkopuolisille rahastoille oli toukokuussa 2001 220 miljardia ruplaa (7,5 mrd. dollaria), mikä vastaa maataloussektorin yhden vuoden tuloja. Velka koostuu maksamattomista veroista ja veroluonteisista maksuista, eläkerahasto- ja sairausvakuutusmaksuista, lainarästeistä hallitukselle ja veloista tavarantoimittajille. Vain pieni osa veloista on pankkivelkoja. Vuoden 2001 keväällä hallitus ilmoitti suunnittelevansa velan osittaista lykkäystä kuudella vuodella ja sakkomaksujen lykkäystä kymmenellä vuodella.

Valtion jäsentymätön maatalouspolitiikka on selkeästi estänyt tehokkaan yksityisen maataloussektorin kehittymistä. Tuen myöntäminen elinkelvottomille tiloille, lainojen lykkääminen ja anteeksianto ovat epäsuorasti kannustaneet pidättäytymään perustamasta yksityisiä tiloja, jotka tässä suhteessa eivät ole olleet tasavertaisessa asemassa entisten kolhoosien ja sovhoosien kanssa. Yksityisviljelijöille ei myöskään ole myönnetty samoja

etuisuuksia kuin muille maatalousyrityksille. Yksityispalstojen omistajat eivät maksa muita veroja kuin maaveron. Myös suurtiloille myönnetään helpotuksia noin kymmenestä federaatio- ja aluetason verosta, jotka yksityiset tilat joutuvat maksamaan. Epätasa-arvoinen kohtelu on johtanut mm. harmaan sektorin osuuden lisääntymiseen maataloudessa. Venäjän tilastokomitean mukaan vuonna 1999 jopa puolen maataloussektorista arvioitiin toimivan pimeästi.

3.3 Hintapolitiikka

Venäjän talousuudistuksen alkuvuosina toteutettu hintojen vapauttaminen johti maataloussektorilla disariteetti-ongelmaan. Maataloudessa tarvittavien koneiden, laitteiden ja materiaalien hinnat nousivat huomattavasti nopeammin kuin maataloustuotteiden hinnat.¹⁸ Sama suuntaus on jatkunut koko 1990-luvun ajan muutamia yksittäisiä vuosia lukuun ottamatta.¹⁹ Jo heti vuoden 1992 keväästä alkaen hallitus hyväksyi asetuksia valtiontukien käyttöönotosta joillekin maataloustuotteille. Korkeimmillaan valtion tuki oli 50-60 % myyntihinnasta (esim. maito ja liha).

Vuodesta 1994 alkaen valtion tuki määrättiin maksettavaksi paikallisbudjeteista, mikä johti huomattaviin alueellisiin eroihin maataloustuotteiden hintojen tukemisessa. Saman vuoden lopulla hyväksyttiin laki, jonka mukaan valtiolle toimitettaville maataloustuotteille määrättiin ns. takuustohinnat. Näiden hintojen oli tarkoitus kattaa maataloustuottajien materiaalikustannukset ja riittää elämiseen ja investointeihin. Valtion budjetissa ei kuitenkaan varattu riittävästi varoja tähän tarkoitukseen eikä asetuksen alkuperäinen tarkoitus toteutunut. Vuonna 1995 asetusta täsmennettiin uudella asetuksella, jonka mukaan valtiollinen hintojen säätely rajattiin koskemaan vain luonnollisia monopoleja ja muiden tuotteiden osalta hintojen säätely kiellettiin. Toisaalta asetuksella vahvistettiin alueiden oikeus hintojen säätelyyn niille tähän tarkoitukseen myönnettyjen varojen puitteissa.

Vuonna 1997 yli kolmen vuoden käsittelyn jälkeen hyväksyttiin laki maataloustuotannon valtiollisesta säätelystä²⁰. Laki koettiin tärkeäksi maataloustuotannon lisääntyneen tappiollisuuden ja väestön maksukykyisyyden jyrkän laskun myötä. Laissa määrättiin useiden eri hintakäsitteiden käyttöönotosta, jotka olivat perustana suuremmille maataloustuotteiden valtion subventioille kuin koko vuoden budjettimenot. Käytännössä lain toteutus oli näin ollen mahdotonta.

Nykyään maataloudessa sovellettava hintapolitiikka on kirjavaa. Selkeän kuvan saaminen siitä on vaikeaa, sillä asiaa koskevat asetukset ovat keskenään ristiriitaisia ja antavat eri instansseille mahdollisuuden tulkita niitä eri tavoin.²¹ Suoran hintojen säätelyn sijaan etenkin peruselintarvikkeiden hintoja säädellään epäsuorasti. Noin puolessa Venäjän alueista määrätään kertoimet raaka-aineiden hintojen ja valmiiden tuotteiden väliselle suhteelle tai asetetaan yläraja jalostusyritysten tuottavuudelle.

4 Maatalouden kehittämissuunnitelmat

Venäjän maatalouden pitkän aikavälin suuntaviivoja hahmotetaan sekä maan talousohjelmassa että erillisessä maataloutta koskevassa kymmenvuotishjelmassa²². Ohjelmissa maatalouden kehittämisen tärkeimmiksi päämääräksi asetetaan tehokkaan ja kestävällä pohjalla olevan maataloustuotannon luominen, kehittyneiden maatalousmarkkinoiden aikaansaaminen, elintarviketuotannon turvaaminen ja väestön elintason nostaminen. Tavoitteiden toteuttamiseen

pyritään ottamalla huomioon myös luonnonsuojelulliset näkökohdat. Vaikka kilpailun lisäämiseen pyritään, valtio säätelee maataloussektorin tuotanto-, työ- ja pääomamarkkinoita. Säätelyn tarkoituksena on estää hintojen liialliset vaihtelut, yrittäjien tulojen merkittävä alentuminen ja monopolien muodostuminen. Ohjelmissa korostetaan maatalouden yleisten politiikkalinjausten yhdenmukaisuutta koko Venäjällä.

Maatalousministeri Gordejevin mukaan maatalouden yleisten kehittämissuuntien puitteissa voidaan erotella useita pikaista ratkaisua vaativia ongelmia. Venäjän maatilat ovat liian ylivelkaantuneita jatkaakseen toimintaansa ilman velkojen uudelleenjärjestelyjä. Maatalouteen kohdistuvan tukipolitiikan uudistus on tärkeä lähtökohta koko maatalouden uudistamiselle. Kannattamattomien maatalousyritysten tukemisesta on luovuttava ja kannattavien lainat ja rästit on uudelleen organisoitava. Maatalouden kymmenvuotisohjelman mukaan maatalousyrityksille asetetaan selkeät ehdot valtiontukiaisten saamiseksi. Tukipolitiikassa on keskeisellä sijalla edullinen luototus (korkotuki) ja leasingin lisääminen. Maatalouteen pyritään houkuttelemaan myös yksityisiä koti- ja ulkomaisia investointeja.

Ohjelmassa todetaan maan yksityisomistuksen olevan tehokkaan maatalouden edellytys. Maatalousmaan markkinoita säätelee ja kontrolloi valtio. Maatalousmaata voidaan käyttää vain maataloustarkoituksiin, sitä voidaan käyttää panttina vain pitkäaikaisissa luotoissa eikä maatalousmaata voida myydä ulkomaalaisille. Valtio säätelee myös viljamarkkinoita valtiontilausten, ostointerventioiden²³ ja tullipolitiikan avulla. Yhtenä tärkeänä valtion prioriteettina on maatalouden lainsäädännöllisen perustan selkiyttäminen ja asetusten saattaminen toimimaan myös käytännössä.

Venäjän vuoteen 2010 ulottuvassa talousohjelmassa tehokkaan maatalouden edellytyksiin kuuluu lisäksi tasapuolinen kilpailu, jota edesauttaa alueiden välisten kauppavirtojen täydellinen vapauttaminen. Maataloustuotteiden vientiä tuetaan ja protektionistisia toimenpiteitä harjoitetaan ”järkevässä puitteissa”.

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Venäjän maataloustuotanto on supistunut voimakkaasti 1990-luvulla. Vuoden 1998 erittäin alhaisen sadon jälkeen maataloustuotanto on kuitenkin elpynyt hyvien viljasatojen ja toisaalta suotuisan taloudellisen tilanteen johdosta. Ennakkotietojen mukaan vuoden 2001 viljasato on 83 miljoonaa tonnia, mikä merkitsee mahdollisuutta viljan vientiin. Viljasadot ovat kasvaneet sekä hyvien sääolosuhteiden että osaltaan myös viljelyalan lisäämisen ja tuottavuuden nousun vuoksi. Mikäli kasvulle halutaan kestävyyttä, on kuitenkin nopeasti keskityttävä rakenteellisiin uudistuksiin. Kun ruplan devalvaatiosta saatu kilpailuetu vähitellen häviää ja tuonnin kilpailukyky kasvaa, kotimainen tuotanto ei pysty vastaamaan haasteeseen nykyisellä tuottavuus- ja investointitasolla.

Maatalouden tehokkuuden ja tuottavuuden lisääminen tarkoittaa väistämättäkin kipeitä ratkaisuja. Suurtilojen saneeraamista on jatkettava, vaikka asian käsittely onkin poliittisesti vaikeaa. Konsensuksen löytäminen ei onnistune helposti, sillä maatalojen tuotantofunktion lisäksi on kysymys Venäjän maaseudun elämisen ehdosta. Asian hankaluudesta kertovat useat velkojen kuittaamiset (1994, 1997, 1998). Tänäkin vuonna suunnitellaan velkojen lykkäystä, mikä ei voi olla kestävä ratkaisu.

Maataloussektorin tukipolitiikan uudistaminen on yksi maatalousreformin kulmakivistä. Vaikka tuen määrä ei kansainvälisesti vertaillen ole suurta, sitä jaetaan äärimmäisen tehottomasti. Maatiloihin ei sovelleta normaaleja konkurssiperiaatteita. Koko 1990-luvun esimerkki näyttää selvästi, etteivät erilaiset tukimuodot (matalakorkoiset lainat, lainojen

anteeksiänto, tavaraluotot jne.) nykyisessä muodossaan ole pystyneet maataloussektorin tappiollisuuden poistamiseen. Viimeaikainen myönteinen kehitys tappiollisten maatilojen lukumäärän vähennyttä ei ole seurausta tilojen laajamittaisesta saneeraamisesta, vaan yleisen taloustilanteen olennaisesta parantumisesta. Myös joko suoraan tai epäsuorasti säädellyt hinnat maataloudessa ovat yksi eniten markkinoiden toimintaa vääristävistä maatalouden tukimuodoista, joka on suuri ongelma myös OECD-maissa.

1990-luvulla on tuotannon supistumisen ohella tapahtunut merkittäviä muutoksia tuottajarakenteessa. Entisten sovhoosien ja kolhoosien merkitys maataloustuottajina on vähentynyt samalla kun yksityispalstojen merkityksen kasvaminen on auttanut väestöä selviytymään. Yksityistiloja ei laajassa mittakaavassa ole perustettu eikä niiden rooli Venäjän maataloudessa ole kovin näkyvä. Jatkossa niillekin luotaneen kannustavat ja oikeudenmukaiset raamit toimintansa harjoittamiselle markkinatalouden olosuhteissa.

Koko jakeluketjun kehittäminen tuottajalta loppukäyttäjälle on Venäjän maataloustuotannon jatkuvuuden ehto. Orastava vertikaalisen yhteistyön kehittyminen voisi laajetessaan tuoda maatalouteen tarvittavia investointeja ja luoda niihin jatkuvuutta. Elintarviketeollisuuden merkitys koko elintarvikeketjun moottorina on tässä suhteessa merkittävä. Joillakin alueilla maataloustuotannon tehostumisesta uusien, etenkin kotimaisten investointien seurauksena on erittäin lupaavia esimerkkejä. Joillakin paikkakunnilla investoijat ovat ymmärtäneet maatalouteen investoimisen kokonaisvaltaisesti ja osallistuneet mm. viljelijöiden lasten kouluttamiseen alalle maksamalla siihen liittyvät kustannukset. Tällainen lähestymistapa on Venäjän oloissa sikälikin merkityksellinen, että se auttaa maaseutukylien säilymistä elinvoimaisena myös pitkällä tähtäimellä. Toisaalta maaseudulle tarvitaan myös uusia työllistymismahdollisuuksia, sillä maatalouteen tehtävät investoinnit nostavat tuottavuutta ja tehokkuutta eikä työvoimaa enää tarvita yhtä paljon kuin ennen.

Lähdeluettelo

Csaba Csaki, Vera A. Matusevich, John D. Nash: **Agricultural Policy Issues for Russia** in Investment Climate and Russia's Economic Strategy, Papers for discussion, Vysshaja shkola ekonomiki, Moscow, April, 2000

Goskomstat Rossii (a): **Rossiiskij statistitseskij ezhegodnik**, ofitsialnoje izdanije, Moskva, 2000

Goskomstat Rossii (b): **Seliskoje hozjaistvo v Rossii**, ofitsialnoje izdanije, Moskva, 2000

Gosudarstvennyi universitet Vysshaja shkola ekonomiki: **Investitsionnyi klimat i perspektivy ekonomitseskogo rosta v Rossii**, toim. E.G. Jasin, osa 2. s. 194-216, Moskva 2001,

Institut ekonomitseskikh problem perehodhogo perioda: **Ekonomika perehodhogo perioda – otserki ekonomitseskoi politiki postkommunistiseskoi Rossii 1991 – 1997**, Moskva 1998

Institut ekonomitseskikh problem perehodhogo perioda: **Review of the Russian economy**, Vol. 8 No 1/2 1999; vol.7 No 1 1998

Ioffe, Grigory & Nefedova, Tatyana: **Russian agriculture and Food Processing: Vertical Cooperation and Spatial Dynamics**, *Europe-Asia Studies*, vol 53., No.3, 2002, 389-418

Glazunova, I.: **Regulirovanije tsen v APK**, *Ekonomist* 2/2001, 86-91

Goskomstat: **O sostojanii sel'skogo hozjaiztva Rossijskoj Federatsii v 1991-1998 godah**, <http://www.info.gks.ru/scripts/1cinet.exe?F100000R.4.10.1>

Helanterä Antti: **Russian Agriculture in the 1990's – Changing Structures of Food Production with Special Reference to the North**, Finnish Institute for Russian and East European Studies, 1999

Ioffe Grigory and Nefedova Tatyana: **Areas of Crisis in Russian Agriculture: A Geographic Perspective** in *Post-Soviet Geography and Economics*, 2000, 41, No 4., s.288-305

Karlova N.: **Regulirovanije vneshnej torgovli agroprodukovsvennymi tovarami**, www.iet.ru/trend/02-01/12.htm

Klein, Lawrence R. & Pomer, Marshall: **The New Russia – Transition Gone Awry**, Stanford University Press, Stanford, California, Chapter 21: Agriculture.

Kostina, Galina: **Agrarnaja revoljutsija**, *Ekspert*, No32, 3.9.01

OECD: **Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies**, 2000

OECD: **Agricultural Policies in Emerging and Transition Economies – special focus on non-tariff measures**, 2001

Rylko, Dmitri: "Operators' farming": **A New Sector in the Russian Agriculture**, *The Russian Economic Barometer*, Vol IX, 2, 2000

Venäjän maatalouden pitkän aikavälin ohjelma (tiivistelmä maatalousministeri Gordejevin puheena): <http://www.minselhoz.ru/DOCUMENT/vistgord.html>

Venäjän pitkän aikavälin talousohjelma: <http://www.economy.gov.ru/program/soderzanie.html>

Viitteet

- ¹ Ven. selskhozjaistvennyje predprijatija
- ² Ven. krestjanskije tai fermerskije hozjaistva
- ³ Ven. hozjaistva naselenija
- ⁴ Tosin joidenkin tietojen mukaan yksityispalstojen käytössä oleva maa-ala olisi todellisuudessa huomattavasti suurempi – noin 32 % kaikesta maatalousmaasta vuonna 1998. Tässä tapauksessa niiden tehokkuus olisi vain 1.5-kertainen suurtiloihin verrattuna. Kts. Ioffe & Nefedova (2001)
- ⁵ Suurtilat tarjoavat mm. koneita ja laitteita maapalstojen käyttöön.
- ⁶ Vuonna 1998 suurtilat tuottivat mm. 92 % viljasta ja 95 % sokerijuurikkaasta. Samana vuonna yksityispalstoilla tuotettiin 91 % perunantuotannosta ja lähes 80 % vihannesten tuotannosta.
- ⁷ Taulukossa 5 on joidenkin viljelykasvien satojen kehitys vuoteen 1992 verrattuna.
- ⁸ Koska vuosi 1990 oli sääolosuhteiden kannalta erityisen hyvä, sen käyttö vertailuvuotena kärjistää maataloustuotannon laskua jonkin verran.
- ⁹ Kyseessä on siis vain puhtaasti investoinnit maatalouteen eikä mukaan ole laskettu esim. elintarviketeollisuutta. Investoinnit koostuvat investoinneista rakennuksiin, koneisiin ja laitteisiin, kulkuvälineisiin, karjaan jne.
- ¹⁰ Lihan osalta tuonnin määrään on vaikuttanut etenkin USA:sta tuotu ruoka-apu. Vuonna 1999 sen osuus lihan tuonnista oli noin 30 %. Tämän jälkeen ruoka-avun merkitys ei ole ollut yhtä suuri. (OECD, 2001)
- ¹¹ Kappale perustuu pitkälti artikkeliin Ioffe & Nefedova (2001)
- ¹² Horisontaalinen yhteistyö on puolestaan maatalojen keskinäistä yhteistyötä esim. laitteiden yhteisleasingin tai maan yhteisomistuksen muodossa.
- ¹³ engl. commercialisation, ven. tovarnost
- ¹⁴ Esimerkiksi venäläisten energia-alan yhtiöiden Lukoilin ja Gazpromin tietyt osastot kauppaavat viljaa ja sokeria. Interros-yhtymä on päättänyt sijoittaa 300 miljoonaa dollaria suuren maatalouden alalla toimivan holding-yhtiön perustamiseen.
- ¹⁵ Arvioiden mukaan maatalousyrityksille toimitetuista polttoaineista pyydettiin 20 – 30 % markkinahintoja korkeampi hinta. Tämän maksoi itse asiassa valtio.
- ¹⁶ Uutena osakkaana pankissa oli huomattava venäläinen säästöpankki – SBS eli Stolitsnyi bank sprezhenii.
- ¹⁷ PSE mittaa maatalouden saaman tuen määrää kuluttajilta korkeampien kuluttajahintojen muodossa ja veronmaksajilta budjettisiirtojen muodossa.
- ¹⁸ Toisaalta energian hinnat ovat edelleen säätelyn seurauksena matalia. Voidaan myös ajatella, että tuotantopanosten hintojen nousun tulisi johtaa niiden järkevämpään käyttöön.
- ¹⁹ Vuonna 1990 Niva-leikkuupuimuri maksoi yhtä paljon kuin 33 tonnia viljaa, kun vuonna 1999 saman koneen ostamiseen tarvittiin 268 tonnia viljaa.
- ²⁰ ”O gosudarstvennom regulirovanii agropromyshlennogo proizvodstva” 14.7.1997; Kyseistä lakia täsmennettiin hallituksen asetuksella ”O tsenovoi politike v sfere agropromyshlennogo proizvodstva ” 16.3.99
- ²¹ Esimerkiksi ns. takuuhinnat määritellään joissakin asetuksissa minimihinnoiksi, toisissa hinnoiksi, jotka mahdollistavat investoinnit ja joissain hinnoiksi, jotka määräytyvät koti- ja ulkomaisten hintojen pohjalta.
- ²² Kymmenvuotisohjelman sisältöä referoidaan tässä siltä osin kuin maatalousministeri Gordejev on sitä esitellyt hallitukselle heinäkuussa 2000.
- ²³ Syyskuun puolivälissä 2001 maatalousministeri Gordejev ilmoitti Venäjän hallituksen aikeista ryhtyä lokakuusta lähtien ostamaan viljaa, mikäli sen hinta muodostuu liian alhaiseksi. Reserveihin kerätty vilja voitaisiin myydä, mikäli viljan hinta nousee liian korkeaksi.

-
- 1999** *No 1* Jouko Rautava: Suorat sijoitukset Suomesta Venäjälle ja Baltian maihin vuonna 1997
No 2 Pekka Sutela: The Northern Dimension: Interdependence, specialisation and some popular misconceptions.
No 3 Tuomas Komulainen, Lauri Taro: The 1998 economic crisis in Russia and Finland's foreign trade
No 4 Pekka Sutela: RUSSIA: The State and Future of the Economy
No 5 Anton Stroutchenevski: RUSSIA: Virtual Stabilization and Real Crisis
No 6 Laura Solanko: Regional budgets and intergovernmental transfers in Russian North and Northwest regions
No 7 Jukka Taskinen: Changing incentives for Chinese state-owned enterprises
No 8 Iikka Korhonen: Some implications of EU membership on Baltic monetary and exchange rate policies
No 9 Lauri Taro: Baltic economies in 1998 – 1999: effects of the Russian financial crisis
No 10 Juhani Laurila: Power Politics and Oil as Determinants of Transition: The Case of Azerbaijan
No 11 Pekka Sutela: The Financial Crisis in Russia
No 12 Vladimir Mau: Russian Economic Reforms as Perceived by Western Critics
- 2000** *No 1* Iikka Korhonen, Mare Randveer: Assessment of the euro's implications for economic development in the Central and Eastern Europe
No 2 Rupinder Singh: Political Stability and Consensus: Keys to Sustainable Transition
No 3 Tuomas Komulainen: Siirtyikö Venäjä vuonna 1999 kriisistä vakauteen?
No 4 Pekka Sutela: Venäjä vaalien jälkeen
No 5 Iikka Korhonen, Toivo Kuus, Villu Zirnask: Baltic Securities Markets
No 6 Seija Lainela: Lamasta kasvuun – Baltia vuosituhanen vaihteessa
No 7 Elmar Koch and Iikka Korhonen: The Aftermath of the Russian Debt Crisis
No 8 Richard E. Ericson: The Post-Soviet Russian Economic System: An Industrial Feudalism?
No 9 Peter Backé and Jarko Fidrmuc: The Impact of the Russian Crisis on Selected Central and Eastern European Countries
No 10 Rasmus Pikkani: The Monetary Sector under a Currency Board Arrangement: Specification and Estimation of a Model with Estonian Data
No 11 Magnus Feldmann: Understanding the Baltic and Estonian Puzzles: The Political Economy of Rapid External Liberalization in Estonia and Latvia
No 12 Vladimir Tikhomirov: Is Russian Economic Crisis Really Over?
No 13 Thomas E. Graham, Jr.: The State of U.S.-Russian Relations and the New Bush Administration
- 2001** *No 1* Magnus Feldmann and Razeen Sally: From the Soviet Union to the European Union: the political economy of Estonian trade policy reforms, 1991-2000
No 2 Tuuli Koivu ja Iikka Korhonen: Talouskasvu ripeää Baltiassa vuonna 2000
No 3 Jouko Rautava: Suomen Venäjän-kauppa 2000 - Epävakaa toimintaympäristö rajoittaa kauppaa
No 4 Iikka Korhonen: EU-kandidaatit ja rahaliitto
No 5 Pekka Sutela: Venäjän talouden kasvunäkymät
No 6 János Gács, Iikka Korhonen and Mare Randveer: The Impact of EMU's Third Stage on Estonian Economic Development, 1999-2000
No 7 Jouko Rautava: Venäjän reformistrategia: rakenneuudistukset vs. liberalisointi
No 8 Tuuli Koivu: Current issues in pension reform in the Baltics
No 9 Jaana Rantama: Baltian pankkijärjestelmät
No 10 Pekka Sutela: Venäjän talouspolitiikka ja talouden näköalat lokakuussa 2001
No 11 Pekka Sutela: Finnish relations with Russia 1991-2001: Better than ever?
No 12 Tarja Kauppila: Puolan talouskasvu hidastuu
No 13 Katja-Leea Klemola: Siirtymätalouksien tutkimuslaitoksen lukijatutkimus
No 14 Katja-Leea Klemola: Survey of readers of BOFIT publications, spring-summer 2001
No 15 Michael Funke: Determining the taxation and investment impacts of Estonia's 2000 income tax reform
No 16 Merja Tekoniemi: Venäjän maatalouden kehitys ja uudistaminen 1990-luvulla